

Jaana Elo

Asteikkojunat

Uusi lähestymistapa pianoasteikkojen oppimiseen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Musiikkipedagogi AMK

Musiikin koulutusohjelma

Opinnäytetyö

15.5.2015

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Jaana Elo Asteikkojunat - Uusi lähestymistapa pianoasteikkojen oppimiseen 30 sivua + 2 liitettä 8.6.2015
Tutkinto	Musiikkipedagogi AMK
Koulutusohjelma	Musiikki
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaisiän musiikkikasvatus
Ohjaaja	MuT Kai Lindberg
<p>Opinnäytetyössäni käsittelen pianoasteikkojen opettamista niin julkaistun oppimateriaalin, opettajien omien metodien sekä kehittämäni asteikkojunametodin kautta.</p> <p>Olen haastatellut opinnäytetyössäni asteikkoihin liittyen lukuisia pianisteja sekä pianonsoiton opiskelijoita, joilta olen kerännyt mm. käytännön asioita kysymyksiin mm. ”miksi asteikkoja soitetaan”.</p> <p>Kerron opinnäytetyössäni, miten idea asteikkojunista syntyi ja miten olen lähtenyt kehittämään sitä toimivaksi opetusmetodiksi. Työssäni tulee esille asteikkojunan rakenne sekä käyttöönottoesimerkkejä eri ikäisille oppilaille.</p> <p>Olen itse käyttänyt asteikkojuna asteikko-opetuksessa tällä hetkellä noin vuoden ajan omien oppilaideni kanssa ja metodi on purrut hyvin erityisesti keskittymisvaikeuksia omaaville sekä juuri aloittaneille oppilaille.</p> <p>Aikuisoppilaileni olen käyttänyt asteikkojunapohjaa mm. käden asemanvaihdon havainnollistamiseksi sekä yleisenä asteikkohahmotuskuvana. Esittelen opinnäytetyössäni erinäisiä oppituntiesimerkkejä eri lähtökohdista olevien oppilaiden kanssa työskentelystä.</p>	
Avainsanat	Piano, asteikot, harjoitusmetodi, pianon alkeet

Author Title	Jaana Elo Training the Scales - A New Approach to Learning the Scales on the Piano
Number of Pages Date	30 pages + 2 appendices 8 June 2015
Degree	Bachelor of Music
Degree Programme	Music
Specialisation Option	Early Childhood Music Education
Supervisor	Kai Lindberg, DMus
<p>In my final project, I focus on the teaching of the piano scales in reference to a few Finnish piano schools, piano teachers' own methods and a method I have developed myself, <i>Training the Scales</i>.</p> <p>I have interviewed pianists and piano students on the topic of teaching of the piano scales and collected their answers to this report.</p> <p>The study describes how I came up with the idea of <i>Training the Scales</i> and how the method has evolved along the way to become a functional method of teaching the piano scales. The method is based on the visual idea of train carriages and it also includes instructions on how to use the trains in practicing the scales.</p> <p>I have used the <i>Training the Scales</i> method with my own pupils for over a year now and it has proven to be effective especially among the students who have a short attention span and those who have just started playing the piano. I have also used the trains with my adult students, usually to visualize the scale and to show exactly where and when to move your hand from one "station" to another.</p> <p>The project report also includes some teaching examples from piano lessons where I introduce different kinds of approaches to teaching the piano in general and how I have been training the scales with my pupils.</p>	
Keywords	Piano, scale, learning method, beginner

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Asteikoista yleisesti	2
2.1	Mikä on asteikko?	2
2.2	Miksi asteikkoja soitetaan?	2
2.2.1	Kurssitutkintovaatimusperustelut	3
2.3	Omat ensiasteikkoni	3
3	Haastattelut asteikoista	5
3.1	Meri Louhos	6
3.2	Joanna Broman	6
3.3	Pohdintaa haastattelujen pohjalta	7
3.4	Perusteluja asteikkosoitolle	8
4	Musiikin hahmottamisesta	10
4.1	Asteikot sekä kolmisoinnut	10
4.2	Transponointi ja sävelaskeleet	10
4.3	Mielikuvien merkityksestä musiikissa	10
5	Julkaistua asteikko-opetusmateriaalia	12
5.1	Suomalainen pianokoulu	12
5.1.1	Suomalainen pianokoulu: Alkusoitto	12
5.1.2	Suomalainen pianokoulu 1	12
5.1.3	Pohdintaa Suomalaisen Pianokoulun asteikoista	13
5.2	Vivo 1	14
5.2.1	Pohdintaa Vivo 1:n asteikoista	14
6	Asteikkojunien synty	15
6.1	Alustus	15
6.2	Idean herääminen	15
6.3	Runko	16
6.4	Mustat ja valkoiset koskettimet	16
6.5	Sorminumerot	17
6.6	Sormien ja käden asento	17
6.7	Legatolinja	18
6.8	Matkalippu	18

6.9	Levähdystaukoja asteikkosoiton ohella	19
7	Testioppilaat asteikko-opetuksessa	20
7.1	Ensimmäinen testioppilas, ”Aku, 25, taksikuski”	20
7.2	Toinen testioppilas, ”Maija, 34, toimistotyöntekijä”	21
8	Pianonsoiton alkutaival	23
8.1	Oppilas saapuu ensimmäiselle pianotunnille	23
8.2	Asteikkojunan käyttöönotto	24
8.3	Onni - ”erityinen esimerkkioppilas”	25
9	Pohdinta	29
	Lähteet	30
	Liitteet	
	Liite 1. Asteikkojuna oikealle kädelle (D-duuri)	
	Liite 2. Asteikkojuna vasemmalle kädelle (D-duuri)	

1 Johdanto

Opinnäytetyössäni käsittelen piano-asteikkosoiton opettelemisen helpottamista erityisesti alkeisopetuksessa. Jokainen ammattipianisti tietää asteikko-osaamisen hyödyllisyyden soittaessaan joko länsimaista taidemusiikkia monine asteikkojuoksutuksineen tai vaihdellen eri asteikkoja improvisaation maailmassa.

Asteikot ovat monessa mielessä pianonsoiton perustavanlaatuisia oppimateriaalia ja ovat myös pakollisia soitettavia tutkinnoissa. Asteikkoja lähdetään opettelemaan jo miltei heti ensimmäisillä pianotunneilla ja tämä tapahtuu heti nuottien avulla: usein lapsi näkee ”palloja viivoilla”, jotka siis kuvastavat asteikkoa. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi laitetaan heti opettelemaan kahta uutta asiaa: katsomaan nuottikuvaa sekä harjoittamaan hienomotoriikkaa sormia eriyttäen.

Alkeisopetuksessa on erittäin tärkeää saada säilytettyä oppilaan mielenkiinto soittamiseen. Mitä pienempi oppilas on kyseessä, sen visuaalisempaa ja mielikuvituksellisempaa saa soittomateriaali olla. Materiaalin on oltava myös erittäin selkeälukuista ja helposti ymmärrettävää.

Olen kehittänyt uuden menetelmän asteikkosoiton opettelemiseen, jossa asteikko-opetus on visuaalista ja selkeää nuotinlukutaidosta riippumatta. Menetelmä on nimeltään ”Asteikkojunat”, joiden syntyä ja käyttömekaniikkaa opinnäytetyössäni esittelen. Olen myös haastatellut pianisteja erilaisista asteikko-opetusmetodeista, pohtinut omaa suhtautumistani asteikkoihin sekä käynyt läpi jo julkaistua asteikkomateriaalia. Opinnäytetyössäni esittelen ”oppituntiesimerkein” myös asteikkojunien käyttöä niin pianon alkeisopetuksessa kuin niiden käyttöä aikuisilla, jotka eivät ole koskaan soittaneet pianoa.

Opettaessani pianonsoittoa olen todennut, että mitä enemmän erilaista opetusmateriaalia on saatavilla sen parempi. Oppimistapoja on yhtä paljon kuin oppilaitakin – löytäköön jokainen omansa. Asteikkojunat tarjoavat uudenlaisen lähestymistavan pianoasteikkojen soittoon!

2 Asteikoista yleisesti

Jokainen muusikko on soittanut asteikoita ja tietää, mitä ne ovat. Kuitenkin haastateltuani lukuisia musiikin opiskelijoita sekä ammattilaisia moni ei kuitenkaan ollut pohtinut asteikkosoiton hyötyjä ja tarpeellisuutta pidemmälle: monille asteikot ovat olleet jatkuvana elementtinä ja aina läsnä musiikin opiskelussa. Miksi siis soitamme asteikkoja? Mitä hyötyä niistä on?

2.1 Mikä on asteikko?

Kirjassa *Andante – Klassisen musiikin tietosanakirja* (WSOY, 2002) asteikko sekä sävelasteikko on määritelty seuraavanlaisesti:

”asteikko, *sävelasteikko*, peräkkäisen sävelkorkeuden mukaan järjestetty säveljoukko. Tonaalisessa musiikissa sävellajinmukaisesti asteikkoon sisältyvät ko. sävellajin kaikki sävelet. Esim. C-duuri-asteikko: c d e f g a h [c]. Asteikkoja on monia muita tyyppejä, esim. pentatoninen, kromaattinen ja kokosävelasteikko.”

”Sävelasteikko, *skaala*, musiikissa käytettyjen sävelkorkeuksien järjestelmä, joka perustuu sävelten välisiin, suhteellisen helposti tunnistettaviin intervaleihin.”

Alkeisoppilaalle asteikkojen muodostumisen selittäminen puoli- sekä kokosävelaskelein on erittäin haastavaa sen enemmän teoreettisen kuin konkreettisen lähestymistavan vuoksi. Teoriapuoli tukee tärkeänä osana oppilaan soittoharrastusta, mutta alussa on tärkeää saada oppilas soittamaan ja harjoittamaan sormiaan koskettimistolla helposti havainnollistettavalla tavalla.

2.2 Miksi asteikkoja soitetaan?

Havahduin kysymykseen ”Miksi asteikkoja soitetaan” opettaessani 6-vuotiasta tyttöä pianotunnilla. Asteikot ovat erittäin harvoin oppilaan lempisoittomateriaalia, mutta silti pakollista tekemistä. Lapsille on erittäin hankala järkeillä asteikkosoiton hyödyllisyyttä puhuen vuosien kuluttua tulevista kappaleista sekä eri tekniikoista, joita ei vielä olla käsitelty.

Juuri aloittaneen oppilaan pitäisi hallita asteikot kahden oktaavin alueelta, mikä on alkeispianonsoittomateriaalia ajatellen suuri skaala suhteessa harjoiteltaviin kappaleisiin. Asteikkosoitto tulee kuitenkin aloittaa mahdollisimman pian, sillä etenkin musiikkiopistot vaativat asteikkosoitto-osaamista opiskelussa.

2.2.1 Kurssitutkintovaatimusperustelut

Perustaso 1 –kurssitutkintoa varten oppilaan tulee osata soittaa asteikoita kahteen etumerkkiin saakka kahden oktaavin ambitukselta kolmisointuineen sekä kadensseineen (Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry, 2005). Vaatimukset voivat vaihdella oppilaitoksesta riippuen.

Asteikkosoiton tulee olla ns. selkäytimessä kurssitutkintoa suoritettaessa, jotta oppilas voi pääasiassa keskittyä soitettaviin kappaleisiin. Kurssitutkintovaatimusta voi kuitenkin käyttää hyvänä perusteluna oppilaalle, mikäli oppilaan motivaatio on asteikkosoitossa hukassa.

2.3 Omat ensiasteikkoni

Aloitin pianonsoiton 6-vuotiaana Hyvinkään Musiikkiopistossa ja asteikot tulivat heti alussa vastaan. Aloitimme asteikkosoiton etumerkkijärjestelmän mukaan eli ensimmäisinä asteikkoina sain läksyksi C-duurin sekä piakkoin C-duurin rinnakkaissävellajin a-mollin soitettuna harmonisessa mollissa.

Oma opettajani ohjeisti minua tarkasti sekä kärsivällisesti keskittyen erityisesti käden asentoon sekä sormituksiin: hän kertoi minulle, että minun tulisi ajatella pieni mandariini käteni alle, jotta kannattelin kättäni oikein. Soittoasentoon kiinnitettiin paljon huomiota ja sitä korjailtiin joka tunti, kunnes oppisin muistamaan oikean soittoasennon. Sain myös ”ratsastaa” opettajani kädellä, jolloin sain laskea käteni rennosti opettajani käden päälle ja tunnustella käden sekä sormien liikkeitä samalla kun opettajani soitti asteikkoja.

Opettajani asteikkosoiton muistisäännöistä sekä apukeinoista minulle on jäänyt erityisesti ja parhaiten mieleen, että ylöspäin mentäessä oikean käden peukalo ”etuilee”

(oikean peukalo menee sormien ali ennen kuin näin tapahtuu vasemmalla) ja alaspäin tultaessa vasemman käden peukalo "etuilee" (vasemman käden peukalo alittaa sormet ennen oikeaa kättä). Tärkeitä muistisääntöjä minulle olivat myös yhtäaikaiset sormet asteikoissa esimerkiksi C-duurissa olivat kolmossormet sekä muualla kuin alku- ja loppusävelissä peukalot yhtäaikaan C:llä. Muistan ajatelleeni C-duuriasteikkoa soittaessani seuraavalla tavalla:

"Oikea etuilee; kolmoset yhdessä; peukut yhtäaikaan C:llä kun asteikko jatkuu; kolmoset yhdessä – vasemman etuiluvuoro alaspäin."

Opettelin pienenä opettajani kehotuksesta nopeasti ulkoa sävelnimijärjestyksen "C-D-E-F-G-A-H-C" sekä harjoittelin sen myös päinvastaisessa järjestyksessä. Päinvastaisen järjestyksen opetteleminen hyödytti minua suuresti alkaessani lukea vasemman käden nuottitekstuuria F-avaimelta. Harjoitustaktiikkani sävelnimijärjestyksessä oli vain yksinkertaisesti toistaa samaa litaniaa uudestaan ja uudestaan, kunnes ylpeänä pystyin luettelemaan kaikki sävelnimet oikeassa järjestyksessä niin nopeasti kuin pystyin. Nuottien lukeminen oli silti vielä hidasta joutuessani laskemaan jokaisen sävelkorkeuden erikseen.

Kuitenkaan asteikkosoitossa en niinkään koskaan miettinyt sävelnimiä soittaessani: jouduin pinnistämään kaiken keskittymiseni oikeisiin sormituksiin. Muistan myös yksin harjoitellessani asteikkonuottikuvan hahmottamisen hankaluuden mikäli huomasin tehneeni soittaessani virheen: en päässyt enää kiinni kohtaan mitä olin soittamassa ja oli hankalaa hahmottaa ylöspäin menevää nuottipallolinjaa, jonka yläpuolella luki oikean ja alapuolella vasemman käden sornumerot.

Asteikot ovat jääneet minulle mieleen tietynlaisena turvallisena lämmittelyharjoituksena ja alkusoittona pianotunnille. Läksyvihossani oli aina päivämäärän jälkeen heti ensimmäisenä läksynä ollut asteikko, joka käytiin poikkeuksetta aina ensimmäisenä tunnilla läpi.

3 Haastattelut asteikoista

Valitsin haastateltaviksi opettajiksi Meri Louhoksen sekä Joanna Bromanin, sillä arvostan molempien opettajien pianopedagogista panosta suuresti ja luotan heidän pedagogisiin näkemyksiinsä.

Meri Louhos on tunnettu sekä arvostettu nimi pianopedagogiikasta puhuttaessa. Eräs pianonsoiton opettaja kuvaili Louhosta sanoin ”kasvattanut Suomessa kokonaisen pianistisukupolven” ja tähän toteamaan ei ole vaikea yhtyä.

Joanna Bromanin on toiminut opettajanani vuosina 2001-2005 Hyvinkään musiikkiopistossa ennen siirtymistäni Turkuun opiskelemaan pianopuolelle toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Bromanin musiikillinen tietämys, osaaminen sekä hänen oma innostuksensa työhönsä on toiminut innoittajana omaan kehittymiseeni opettajana.

Haastattelukysymykset

1. Ovatko asteikkojen opetusmateriaalit muuttuneet ajan kuluessa?
2. Miten oppilaat yleisesti suhtautuvat asteikkosoittoon?
3. Miten vastaisit oppilaalle kysymykseen: ”miksi asteikkoja soitetaan?”
4. Mikä asteikoissa on vaikeaa? Miksi ne eivät motivoi?
5. Mitä asteikoilla halutaan saavuttaa?

Molemmat haastattelut olivat tunnelmaltaan rentoja ja erityisesti haastattelu Meri Louhoksen kanssa ajautui pitkälti yleiseen keskusteluun opettajuudesta sekä opettajan asenteen tärkeydestä. Pyrin seuraavaksi tiivistämään molempien haastateltujen ajatuksia asteikkokysymyksiini liittyen.

3.1 Meri Louhos

1. Enimmäkseen näkemys, *miksi* asteikkoja soitetaan, on muuttunut ajan myötä. Ennen ajateltiin asteikoiden eritoten edistävän sorminäppäryyttä, mutta nyt osataan nähdä asteikkojen kyky avata kaikki sävellajit. Asteikot ovat musiikin kielioppi.
2. Riippuu opettajasta. Opettajan täytyy olla hauska ja innostava. Asteikoita ei saa kohdella ”alkulämmittelynä” soittamiselle eikä kaavamaisena harjoitteluna. On tärkeää, että opettaja ottaa asteikon ”kaveriksi” ko. sävellajissa olevan kappaleen, jolloin asteikko liittyy kiinteästi konkreettiseen pianokappaleeseen. Asteikkoja soitetaan erilaisilla tekniikoilla, joka on omiaan ylläpitämään motivaatiota.
3. Sävellajituntemus sekä peukalon paikka ovat eritoten tärkeitä. Transponoinnin ymmärtäminen: asia on sama, vaikka onkin eri kohdasta. ”Sama asia eri kielillä.”
4. Riippuu oppilaasta. Kaikilla on omat vaikeutensa. Jos joitain sävellajia pitäisi mainita, kolmeen ja neljään alennusmerkkiin menevät duurit ovat ehkä pahimmat. Motivointi kuuluu opettajan tehtäviin: innostua ja kehua heti oppilasta, kun jotain menee oikein. Asteikoilla voi improvisoida ja säveltää omia kappaleita tai yrittää yhdellä kädellä nopeusennätystä sillä ehdolla, että oppilas onnistuu soittamaan kaksi oktaavia hitaasti kädet yhteen.
5. Sävellajien oppiminen ja hallinta jo opiskelun alkuvaiheessa, myös ylennys- ja alennusmerkkien huomioiminen kappaleiden alussa. Asteikkosoiton automatisointi, joka on verrattavissa lapsen kirjoittamaan oppimiselle sekä sen osaamiselle. Sormitusten hallinta.

3.2 Joanna Broman

1. Valmista eli julkaistua asteikko-opetusmateriaalia ei ole ollut käytössä oppitunneilla, vaan asteikkoja on opeteltu opettajan omien metodien kautta ja oppilaskohtaisesti. Vivo 1 -kirjassa (Jääskeläinen, K., & Kantala, J., Rikandi, I., Otava 2007) on kuitenkin asteikkomateriaaliin koottu samassa sävellajissa olevia

kappaleita sekä sieltä löytyy myös kuva koskettimistosta, johon voi merkitä suoraan sorminumerot.

2. Hyvin. Eräs oppilas oli esimerkiksi itse ottanut selvää, miten eräs asteikko menee.
3. Transponointi, sävellajien hahmottaminen. Ensin soitetaan duuriasteikon 5 ensimmäistä säveltä jokaisesta sävellajista, jotta käsitys transponoinnista sekä sävellajeista kehittyi. Tärkeää on osata kuulla sekä laulaa sävelet, vaikkei sormituksia vielä osaisikaan. Mollit otetaan käyttöön myöhemmin, jolloin ne opetetaan suhteessa duuriin: kolmas ja kuudes sävel ovat aina ”matalammat” (ei vielä alennustermin käyttöä) kuin duurissa.
4. Mikäli oppilailla on esimerkiksi hahmotusongelmia. Oppilaskohtaisesti, mikä tahansa osa-alue voi olla hankala. Oppilasta voi motivoida asteikkosoittoon monin eri tavoin, kuten liittämällä asteikkoon heti kappaleita tai komppeja.
5. Asteikot ovat olennainen ja luonnollinen osa soittoa.

3.3 Pohdintaa haastattelujen pohjalta

Opettajan on tärkeä lähteä lähestymään soitonopiskelua oppilaan omista lähtökohdista: hyvä opettaja huomaa oppilaasta jo varhain monia eri asioita, jotka mahdollistavat musiikillisen opetussuunnitelman yksilökohtaisuuden. Opetusmenetelmiä on niin monta kuin on opettajakin, mutta on tärkeää, että opettajalla on vahvat sekä avarat näkemykset omista metodeistaan.

Haastateltuani Louhosta ja Bromania sekä keskusteltuani muiden alan ammattilaisten kanssa asteikkojen opettamiseen liittyvistä haasteista aloin pohtia, kuinka paljon opetuspaikka (yksityinen musiikkikoulu, yksityisopetus sekä musiikkiopisto että ammattitaso) sekä opettajan ammattitaito ja vuorovaikutuskyky vaikuttavat lähtökohtaisesti oppilaiden motivaation tasoon. Tällä tarkoitan sitä, että oppilaat pyrkivät pääsykokeilla musiikkiopistoon, jolloin lapsen tietynlainen musiikillinen elementti pääsee jo ensimmäiseen testiinsä ennen itse musiikin opiskelun aloittamista. Yleensä myös jo maineikkaille opettajille saapuu oppilaita mm. muusikkoperheistä, joissa

todennäköisemmin kannustetaan ja ”vahditaan” lapsen soittomotiivatiota sekä harjoittelua.

Musiikkiopistoissa on tutkintotasovaatimuksia, joita opiskelijoiden täytyy suorittaa ja joiden ansiosta opistot myös nauttivat valtion tukea. Yksityisoppilailla tai yksityisissä musiikkikouluissa opiskelevilla ei ole velvoitteita suorittaa yhtään tutkintoa, vaikka tämä tietenkin on mahdollista oppilaan intressin mukaan. Tavoitteet ovat yksi tärkeä motivaattori, mutta mitä tehdä, jos yksityisoppilas tulee taas kerran tunnille harjoittelematta ja täysin keskittymiskyvyttömänä opeteltavaan asiaan? Oppilas haluaisi soittaa vaikka mitä, mutta muut harrastukset sekä koulunkäynti vievät sen verran aikaa, ettei keskittymiskyky tai jaksaminen enää riitä soitonharjoitteluun. Oppilaan vanhempien kanssa voi ja kannattaakin keskustella asiasta, mutta vastaukseksi saattaa tulla, että kunhan lapsi nyt oppisi vain soittamaan. Edistymistä tahdotaan, mutta oppimista ei edistetä.

Motivoiva ja innostunut opettaja on erittäin tärkeä, mutta aina sekään ei valitettavasti riitä. Harjoittelematon oppilas saattaa tulla mielellään mukavan opettajan tunnille, mutta itse soittamisen taso saattaa jumittaa paikoillaan ja tämä on omiaan turhauttamaan myös opettajaa. Etenkin vilkkaille ja keskittymisongelmallisille soittajille on hyvä olla monenlaista materiaalia, joilla tuloksia saadaan aikaan nopeastikin. Soittokokemuksen tulee olla mieluisa ja helpon tuntuinen, jotta oppilas kokee onnistumisen tunteita ja saa täten pontta omaan harjoitteluunsa.

3.4 Perusteluja asteikkosoitolle

Taulukko 1. Vastauksia ammattipianisteilta sekä pianonsoiton opettajilta kysymykseen ”Miksi asteikkoja soitetaan?”

<ul style="list-style-type: none"> • Sävellajit tutuiksi • Peukalonsiirto (ylitys- ja alitusliikkeet) • Sormitustekniikka (käsi ”oppii löytämään” sormitukset) • Materiaalia erilaisiin kosketustapoihin (legato, staccato) • Käden asento 	<ul style="list-style-type: none"> • Perustekniikan hallinta • Äänenlaatu • Improvisaation lähtökohta • Koskettimiston hahmottaminen
---	--

Olen koonnut vastauksia (Taulukko 1.) kysymykseen ”Miksi asteikkoja soitetaan?” ammattipianisteilta sekä pianonsoiton opettajilta. Haastateltaviin pianisteihin on kuulunut

mm. Joonas Pohjonen, Meri Louhos, Joanna Broman sekä Taru Myöhänen-Mäkelä. Yleisesti ensimmäinen asteikkosoiton tärkeyteen liittyvä vastaus on ollut sävellajien tunteminen. Peukalon ylitys- ja alitusliike sekä perustekniikan hallinta olivat myös yleisiä vastauksia.

4 Musiikin hahmottamisesta

4.1 Asteikot sekä kolmisoinnut

Asteikot ovat lähestulkoon aina ensimmäinen pitkäjännteinen soittoon liittyvä asia, joihin piano-oppilas tutustutetaan soittotuntien alettua. Asteikkosoiton olisi tarkoitus automatisoitua oppilaalle sillä tasolla, ettei oppilaan tarvitse enää keskittyä erikseen jokaiseen säveleen vaan pystyä havainnoimaan heti kappaleessa oleva sävelkulku asteikoksi ja kyetä soittamaan se sujuvasti.

Kuten sointuanalyysi myös asteikkotuntemus on tärkeää eri kappaleiden hahmottamisessa. Jokaisen nuotin erikseen lukeminen on aikaa vievää sekä ei anna soittajalle kokonaiskuvaa musiikissa tapahtuvista elementeistä. Mikäli oppilas soittaa vasemmalle kädelle kirjoitettuja säästyssointuja ajatuksenaan vain "C-E-G" ilman C-duurikolmisoinnun tiedostamista, hidastuu seuraavan fraasin ennakointi soittamisessa sekä sävelten keskinäiset harmoniat saattavat jäädä hatariksi.

4.2 Transponointi ja sävelaskeleet

Transponoinnin hahmottamista saattaa helpottaa ajatus sävelaskeleista. Kappaleet kuten asteikotkin voidaan soittaa mistä tahansa sävellajista, kunhan sävelaskeleiden suhdanteet pysyvät samoina. Esimerkiksi duuriasteikossa sävelaskeleet menevät perussävelestä alkaen tavalla $1-1-\frac{1}{2}-1-1-1-\frac{1}{2}$ ja harmonisessa mollissa $1-\frac{1}{2}-1-1-\frac{1}{2}-1\frac{1}{2}-\frac{1}{2}$.

Soittajan hahmotettua sävelaskeleiden funktio käytännössä on soittajan helpompi transponoida soittamiaan teoksia eri sävellajeihin.

4.3 Mielikuvien merkityksestä musiikissa

Kappale voi olla oppilaan mielestä hauska monesta syystä. Siinä voi olla mieleenjäävä melodia, jännittäviä kädenliikkeitä tai siinä voi olla yksinkertaisesti vain mielikuva mukavasta asiasta.

Aloin pohtia mielikuvia asteikkosoitossa: saisiko asteikoihin luotua enemmän kappaleenolaisia miellelyhtymiä pelkän sormiharjoituksen sijaan. Erityisesti lapset ovat luovia ja innokkaita keksimään erilaisia tarinoita soittamiinsa kappaleisiin, mutta asteikot eivät ole sellaisinaan olleet kovinkaan innostavia. Mielikuvitukselle on hyvä luoda ensin pohja, josta lähdetään kehittämään erilaisia tarinoita ja ääniä – etenkin kun äänet sekä sorminumerot ovat asteikkosoitossa jo ennalta määriteltynä.

5 Julkaistua asteikko-opetusmateriaalia

5.1 Suomalainen pianokoulu

5.1.1 Suomalainen pianokoulu: Alkusoitto

Suomalainen pianokoulu: Alkusoitto (Lehtelä, R., Saari, A., Sarmanto-Neuvonen, E. WSOY 1991) on tarkoitettu vasta-alkajalle ja on täynnä kuvia ja lyhyitä, helppoja kappaleita, joten materiaali soveltuu erittäin nuorellekin soittajalle. Ensimmäinen asteikkokuva (kaksi oktaavia) esiintyy sivulla 33. Asteikko on kuvattu kulkevaksi F-avaimen viivastolta pienestä c:stä G-avaimen c2-säveleen kokonuein. Viivastojen yläpuolella on kuva pianon koskettimistosta, johon nuottikuvan säveliä on yhdistetty. Sorminumerot puuttuvat kokonaan, mutta esillä oleva asteikkokuva liittyyneen vahvasti enemmän aukeamalla oleviin kappaleisiin kuin itse asteikkosoiton opetteluun. Kirjan loppupuolella harjoitetaan peukalon käden alle vientiä oikealla sekä vasemmalla kädellä soittaen (nuottokuva sekä koskettimistokuva). C-duuri- sekä a-molliasteikot esitetään nuottikuvana vastakkaisasteikkona oikealle ja vasemmalle kädelle. Sorminumeroina on merkitty muutama käsien yhtäaikainen sorminumero (esim. alun peukalot sekä kolmossormet).

5.1.2 Suomalainen pianokoulu 1

Suomalainen pianokoulu 1 (Lehtelä, R., Saari, A., Sarmanto-Neuvonen, E. WSOY 1994) esittelee peruskurssi 1:seen soveltuvaa ohjelmistoa sekä harjoitteita. Asteikot, kolmisoinnut sekä kadenssit on esitelty kirjan loppupuolella kahteen ylennys- ja alennusmerkkiin saakka. Aukeaman kattavassa asteikkoesittelyssä on kuva pianon koskettimistosta neljän oktaavin ambitukselta sekä koskettimistokuvat asteikkojen lähtösävelistä. Kahden oktaavin kattavat asteikot on uloskirjoitettu nuottiviivastolle G-avaimella sorminumeroiden ollessa oikealle kädelle nuottien ylä- ja vasemmalle nuottien alapuolelle. ”Asteikkoaukeamalla” on myös ns. könttäharjoitus sormille, jossa peukalo ja pikkurilli soitetaan erikseen ja muut sormet järjestyksessä yhtäaikaan.

Kuvio 1. Kuviossa 1 on esitelty asteikkokirjoitustapa (harmoninen e-molli) kirjasta ”Suomalainen Pianokoulu 1”. Asteikkoesimerkissä fis-nuotit on nuotinnettu sinisellä nupilla etumerkinnän vuoksi.

Kirjan lopussa ”Opettajalle” –osiossa kerrotaan asteikoista seuraavasti:

Asteikkojen opettelu on monelle oppilaalle epämääräinen etumerkkien viidakko, johon usein suhtaudutaan torjuen ja penseästi. Niiden harjoittaminen on kuitenkin tärkeä osa hyvän perustekniikan saavuttamiseksi. Yksittäisten sävelten oppimisen sijasta on yritetty antaa kokonaiskuva asteikkojen rakenteesta. Asteikkoaukeamalla esitetyt käytännön keinot eivät jätä oppilasta pulaan myöhemminkään, kun soitettavien asteikkojen määrä lisääntyy.

5.1.3 Pohdintaa Suomalaisen Pianokoulun asteikoista

Suomalainen Pianokoulu 1:n asteikko-osiossa on esitelty asteikot myös ”könttäharjoituksina” eli milloin peukku soittaa ja milloin muut sormet soittavat. Soittaessa asteikkoja esimerkeistä, joissa kaikki sorminumerot ovat uloskirjoitettuja, on hankala löytää enää paikkaa missä on menossa, mikäli sormitukset menevät sekaisin. Kolmossormien yhtäaikaaisuutta (perussormitus) ei ole myöskään korostettu millään lailla. Vaikka etumerkinnän mukaiset mustat koskettimet on merkitty sinisellä värillä etumerkin huomioimiseksi, voi tämä silti jäädä hieman epäselväksi soittajalle – etenkin kun soittaja joutuu samalla seuraamaan nuottien ylä- ja alapuolella olevia sorminumeroita. Asteikkoaukeamaan (s. 70-71) on laitettu erittäin paljon informaatiota, joka voi olla vaikeahahmotteista pienelle oppilaalle.

Olen itse opiskellut ensimmäiset vuoteni Suomalaisen Pianokoulun parissa ja vaikka olin lapsena jo erittäin kiinnostunut musiikista ja teoriasta, oli Suomalaisen Pianokoulu 1:n asteikkoaukeamaa erittäin hankala hahmottaa. Aukeama oli minulle harvoja asioita, jotka olivat silloisissa musiikin oppikirjoissani minulle vaikeita, joten palasin aukeamalle vain silloin, kun opettajani sitä vaati.

5.2 Vivo 1

Vivo 1 –kirjassa (Jääskeläinen, K., Kantala, J., Rikandi, I. 2007) on loppupuolella osio nimeltään ”Asteikot ja murretut kolmisoinnut”. Asteikot on kirjoitettu kahden oktaavin ambitukselle ylös- ja alaspäin ja alkuun on merkitty sorminumerot. Nuotinos on tehty pelkillä nupeilla ilman varsia. Asteikon alussa on nähtävillä kaikki sorminumerot, mutta ensimmäisen oktaavin jälkeen löytyy sorminumeroista enää 1- sekä 5-numerot sekä muutamat 3-sorminumerot.

Eräs malli kirjoittaa oppilaille asteikkoja on myös molemmille käsille. Asteikko voidaan kirjoittaa joko pelkästään ylöspäin tai sekä ylös- ja alaspäin.

Kuvio 2. Kuviossa 2 on esitelty asteikkokirjoitustapa (harmoninen e-molli) kirjasta ”Vivo 1”. Nuotit on kirjoitettu pelkillä nuotin nupeilla eli ilman vartta.

5.2.1 Pohdintaa Vivo 1:n asteikoista

Vivo 1 esittää asteikon ensimmäisen oktaavin täysin uloskirjoitettuna, mutta jäin pohtimaan, miksi kolmosormien samanaikaisuutta ei ole merkitty asteikon jatkuessa. Kolmosormien yhtäaikaisuus on eräs oiva keino saada oppilas ns. ”sormien tarkistuspisteille”, jolloin asteikko (perussormijärjestyksellä) on tarkistettavissa periaatteella osuvatko kolmosormet varmasti aina yhtä aikaa.

6 Asteikkojunien synty

6.1 Alustus

Olen opettanut pianonsoittoa yksityisessä musiikkikoulussa vuodesta 2013 alkaen. Musiikkikoulussamme on mahdollista suorittaa tutkintoja, mutta ne eivät ole pakollisia. Silti olen pyrkinyt opettamaan erityisesti alkeisoppilaille asteikkoja, mutta motivaatio niiden harjoitteluun on ollut pääsääntöisesti heikkoa ja suurin osa kappaleista tahdotaan soittaa korvakuulolta ja ”hieman sinnepäin”. Oppilaisiini lukeutuu myös muutamia erityisoppilaita, joiden kanssa olen joutunut pähkäilemään erilaisia keinoja pitää kiinnostusta pianonsoittoon yllä ja joille nuottien hahmottaminen on ollut erityisen hankalaa.

Olin etsinyt erilaisia pianokouluja ja selannut niiden asteikko-opetusosioita yrittäen löytää jonkinlaisen erittäin selkeästi hahmotettavan asteikko-opetusmenetelmän, mutta tämä ei ollut tuottanut tulosta. Miltei kaikissa oppikirjoissa törmäsin samankaltaisiin menetelmiin, joissa asteikot oli kirjoitettu nuottiviivastolle sorminumeroineen: pelkästään alhaalta ylöspäin, ylös ja alas, oikean ja vasemman sormitukset erikseen, tilapäisillä etumerkeillä, kiinteillä etumerkeillä. Yleisesti päädyin kirjoittamaan asteikot itse oppilaan läksyvihkoon ja välillä käytin myös ns. porrasmenetelmää (Louhos, M., Juris, C., Liu-Tawastjerna H.: Pianon avain 1, Tampere: Warner/Chappell Music Finland Oy, 1995), jossa portaat esittävät nuottikuvan kulkemista ylös- ja alaspäin. Portaiden päälle asettelin sorminumeroita ja portaat nimettiin sävelnimin.

6.2 Idean herääminen

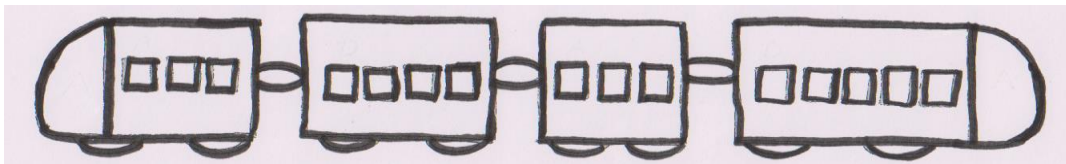
Eräällä pianonsoiton ainedidaktiikkatunnilla meillä oli käsittelyssä erilaisia asteikkojen opettelutapoja. Vuorossa oli asteikkoharjoitusmetodi, jossa asteikkosoitto aloitetaan H-duurista välittämättä sen sisältämistä lukuisista mustista koskettimista, sillä H-duuriasteikossa olisi optimaalisin käden asento. Seuratessani demonstraatiota asteikko-opetuksesta en osannut kuvitella ko. metodin käyttämistä omille oppilailleni, joiden kanssa koin asteikkohankaluuksia. Oppitunnilla sateli mielipiteitä mm. kädensiirron opettamisesta, peukalon yli- ja alivientien hyödyllisyydestä ja hyödyttömyydestä sekä asteikkojen ylimalkaisesta tarpeellisuudesta. Seuratessani opiskelutoverini lyhyttä näyteopetushetkeä, hänen yrittäessään selittää ylös- ja alaspäin soittamisen, mietin

erilaisia logiikoita, joita asteikot sisältävät. Aloin miettiä sorminumeroryhmiä sekä käden asemia. Mieleeni piirtyivät erilaiset ”sormivaunut”, jotka kulkisivat samassa tasossa kuin pianon koskettimet. Aloin raapustella muistivihkooni vaunuja joihin muodostui ikkunoita, joissa näkyivät sorminumerot. Ylöspäin mentäessä oikean käden vaunut alkoivat aina peukalolla, alaspäin tultaessa vasemman vaunut alkaisivat aina peukalolla. ”Ensin matkataan oikealla, sen jälkeen vasemmalla”, pohdiskelin. Mietin sormimatkustajia, sävelmatkustajia sekä nuottimatkustajia. Oppilaani voisivat itse piirtää niitä vaunujen ikkunoihin.

Ajatus asteikkojunista oli kirvonnut ja päätin alkaa heti kehittää ideaa eteenpäin.

6.3 Runko

Asteikkojunan runko koostuu neljästä vaunusta, jotka käsittävät kahden oktaavin ambituksen. Ensimmäinen sekä viimeinen vaunu ovat ohjausvaunuja ja kaksi välissä olevaa ovat matkustajavaunuja. Pohtiessani vaunujen rakennetta ja sen visuaalista mielekkyyttä päädyin käyttämään junien ”uudenlaisia” malleja (kuvio 3.), vaikka vanhanaikainen höyryveturi on nykymalliin verrattuna helpommin tunnistettavissa junaksi (värityskirjojen veturikuvat, lasten kuvituskirjallisuus). Höyryveturimallin käytössä oli nopeasti havaittavissa oleva ongelma eli itse veturi: juna voisi kulkea vain yhteen suuntaan.

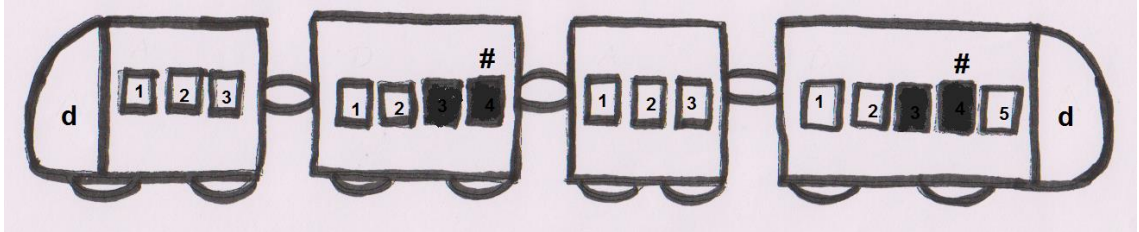

Kuvio 3. asteikkojunapohja oikealle kädelle

6.4 Mustat ja valkoiset koskettimet

Asteikkojunien vaunujen ikkunat kuvastavat koskettimia. Ikkunan väri määräytyy sen mukaan onko kyseessä musta vai valkoinen kosketin. Ikkunat ovat valmiiksi väritettyjä. Päädyin valmiiksi väritettyihin ikkunoihin siitä syystä, että etenkin pienet lapset saattavat värittäessään painaa kynää erittäin voimakkaasti, jolloin vaarana on ikkunassa näkyvän sorminumeron häviäminen mustan värin alle. Mustavalkoisista ikkunoista on erittäin

helppo hahmottaa missä sijaitsevat mustat koskettimet. Harmonisissa molleissa on erikseen merkittynä ylennysmerkki (#) seitsemännen sävelen kohdalle ja tämä ”harmoninen matkustaja” on muuttanut valkoisen ikkunansa mustaksi ja tahtoo olla mahdollisimman lähellä ”ykkösmatkustajaa” eli peukaloa (kuvio 4.).

Kuvio 4. harmoninen d-molliasteikko sorminumeroineen

6.5 Sorminumerot

Asteikkojunien vaunut määräytyvät käden asemanvaihdosten mukaan: esimerkiksi kahden oktaavin ambituksen C-duuriasteikossa ensimmäisessä vaunussa on kolme, toisessa neljä, kolmannessa kolme ja neljännessä viisi ikkunaa. Erityissormijärjestyksissä (esimerkiksi F-duurissa, jossa oikea käsi aloittaa sorminumeroin 1-2-3-4) aloitusvaunussa on neljä ikkunaa, toisessa kolme, kolmannessa neljä ja neljännessä neljä.

6.6 Sormien ja käden asento

Oppilaan alkaessa soittaa pianoa näkee opettaja mitä kummallisimpia viritelmiä käden asennosta. Sormet saattavat olla täysin ”lötköinä” koskettimistolla, ranne tai jopa koko käsi miltei pystysuorassa suhteessa koskettimistoon tai mitä erikoisempia variaatioita näiden väliltä.

Asteikkojunissa lähemme soittamaan heti alussa ns. yöjunaa. Yöjuna toimii niin, että peukalo on ainut matkustaja, jolla on makuupaikka. Peukalo saa siis matkata koskettimistolla eri asennossa kuin muut sormet. Muilla sormilla sen sijaan on yöjunassa tyynyt (ns. sormenpäiden tyynyt), jolloin matkanteko on muillekin sormille miellyttävää. Yöjunan matkustajia ei myöskään sovi herättää, joten junamatkan on pysyttävä tasaisena, jolloin katsomme yhdessä ensin ranteen optimaalisen asennon ja oppilaan tehtävä on pitää ranne mahdollisimman paikallaan, mutta rentona.

6.7 Legatolinja

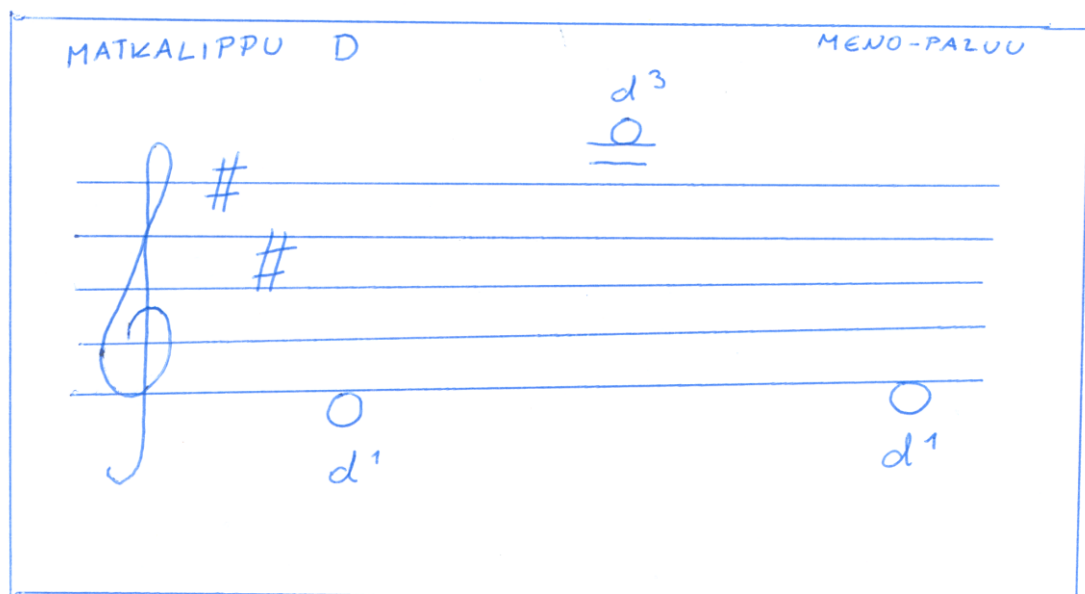
Vaunuja sitovat legatokaaret, joita olen lähestynyt kysymällä oppilailtani, että mitä käy jos vaunuja ei sidota keskenään. Kaikki ovat yhtäläisesti 5-vuotiaista oppilaistani alkaen antaneet vastaukseksi, että veturi lähtee yksin matkaan ja muut vaunut jäävät seisomaan asemalle.

Legatolinja merkitään vaunujen väleihin kaarilla, jotka sitovat vaunut ylä- ja alapuolen kaarilla. Kaarimuotoa voi käyttää myös tukena ajatuksesta käden yli- sekä aliviennistä.

6.8 Matkalippu

Junan yläpuolella oleva matkalippu (kuvio 7.) näyttää, mistä sävelestä asteikko alkaa, missä sen korkein ääni on sekä minne se päättyy. Matkalippu on nimetty aina asteikon mukaan, onko kyseessä C-, e-, vai F-lippu jne.

Oikean käden lippu on kirjoitettu G-avaimella ja etumerkinnät ovat heti avaimen jälkeen. Matkalipussa on myös nähtävissä sävelten nuottiviivastosijainnin lisäksi nuottien nimet oktaavialoineen. Näin oppilas voi itse tutkia kuvia ja saada jo hieman käsitystä ”oikeasta” nuottikirjoituksesta.

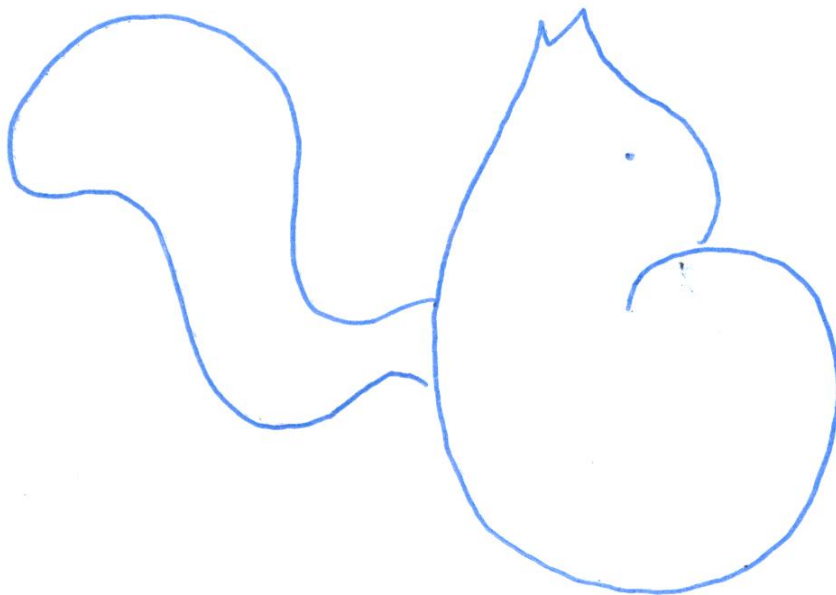

Kuvio 5. asteikkojunan matkalippu D-duuriin

6.9 Levähdystaukoja asteikkosoiton ohella

Asteikkosoitto vaatii junista huolimatta paljon aivotyötä. Tämän vuoksi voi oppilaasta riippuen pitää pieniä ”levähdystaukoja” soiton välillä. Olemme käyttäneet oppilaideni kanssa mm. harjoitusta, jossa nostamme jokaisen ”sormimatrustajan” yksi kerrallaan ylös ja laskemme sen takaisin alas pianon kannelle.

Toinen, hieman toiminnallisempi levähdystauko on ollut ”Avain-oravan pyrähdysmatkat”, jotka soitamme oikealla kädellä. Avain-orava on G-avaimen alkupiirroksesta (mikäli piirtäminen aloitetaan g-nuotin kohdalta) erilailla johdettu oravanmuotoinen piirros, joka liikkuu nopeasti koskettimilla pieni välimatka kerrallaan. Orava hyppii junavaunun katolta suoraan seuraavaan vaunuun, ja orava pääsee aina lepäämään peukalolle. Näin harjoittelemme samalla peukalon ali- ja ylivientiä leikin kautta. Oppilas saa myös piirtää itse oravia ja opettaja näyttää nuottiviivastolta, millaisen välimatkan orava on kulloinkin loikannut. Etenkin nuoremmat oppilaat ovat pitäneet tätä leikkiä erittäin kivana ”välipalana”.

Kuvio 6. piirros nuottiavainoravasta

7 Testioppilaat asteikko-opetuksessa

Käydessäni läpi asteikkomateriaalia päätin verrata oppikirjojen asteikkoharjoitteiden toimivuutta suhteessa asteikkojuniini. Valitsin testioppilaikseni aikuisia, joilla olisi musiikillista taustaa ja jotka osaisivat kertoa kokemuksestaan opetusmateriaaleja verrattaessa.

Testioppilaat eivät osaa lukea nuotteja ja olen avustanut soittotestin alussa oppilasta ainoastaan näyttämällä asteikon lähtösävelen.

7.1 Ensimmäinen testioppilas, ”Aku, 25, taksikuski”

Aku on harrastanut kitaransoittoa jo monta vuotta ja käynyt myös pienenä pianotunneilla. Pianotunneistaan Aku ei muista paljoakaan, mutta muistaa soittaneensa Aaronin pianovihoista ”jotain”. Kitaraa Aku soittaa lähes päivittäin, mutta ei ole käynyt teorialunneilla eikä nuotinluku ole tuttua. Pianoa hän soittaa korvakuulolta, mutta asteikot ovat kysyttäessä mysteeri: Akun kertoman mukaan kitaran eri duuriasteikoissa on sama sormitus, joten suoraa yhdistämistä kitarasta pianoon ei ole mahdollista tehdä.

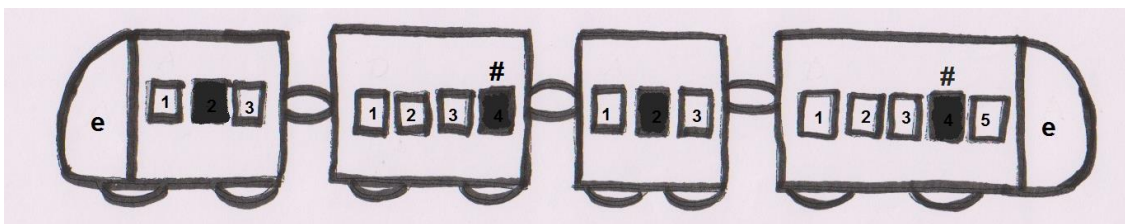
Aku istui pianon ääreen ja laitoin Suomalainen pianokoulu 1:n asteikkoaukeaman (s.70-71) hänen eteensä. Pyysin oppilastani tutkailemaan aukeamaa hetken ja kertomaan havaintonsa. Aku toisteli, ettei ymmärtänyt nuottikuvista oikein mitään. Pyysin häntä soittamaan s. 71 harmonisen e-mollin samalla näyttäen ko. nuotinnoksen vihosta. Aku osasi löytää aloitussävelen, mutta lähti automaattisesti soittamaan asteikkoa pelkillä valkoisilla koskettimilla. Olin päättänyt, etten anna mitään muita apuja testioppilaalleni kuin aloitussävelen. Pyysin oppilastani soittamaan asteikon uudestaan ja tutkimaan sitä. Soittaminen valkoisilla koskettimilla jatkui, vaikka Aku kertoi koko ajan kuulevansa, ettei asteikko voinut mennä näin. Aku ei vain saanut kiinni missä soitto menee pieleen.

Hetken asteikkosoiton yrittämisen jälkeen laitoin e-molliin kirjoitetun asteikkojunan Akun eteen. En antanut soittoon ohjeita, mutta harmoninen e-molli toteutui toisella yrittämällä. Ensimmäisellä kerralla huomasin perustavanlaatuisen ongelman harmonisen mollin junissa, joissa oli korotettu 7. sävel (tässä tapauksessa Dis): C:n ja E:n väliin jäi kaksi mustaa kosketinta ja luonnollisesti kumpikin olisi oikea valinta asteikkojunan mallin

mukaan. Käsi myös hakeutuisi ensisijaisesti Cis-sävelelle, joka tässä tapauksessa olisi kahdesta mustasta koskettimesta se väärä. Ongelman ratkaisuksi otin käyttöön harmonisissa molliasteikkojunissa ”korotetun 7. asteen ikkunan” eli musta ikkuna on ylennysmerkin sisällä ja vie kohti seuraavaa ikkunaa (kuvio 7.).

Kysellessäni tuntemuksia näistä kahdesta eri metodista Aku kertoi junan olleen paljon selkeämpi. Vaikka e-mollinmukainen etumerkintä (Fis) oli merkitty ylennysmerkillä oppikirjassa olleen nuottikuvan alkuun ja nuottijonossa sininuppisella sävelellä sekä tilapäinen etumerkki (Dis) nuottikuvaan D:n eteen ylennysmerkillä, oli niitä ollut hankala seurata. Sävelet olivat vaikuttaneet erillisiltä eivätkä ylennysmerkit erityishuomioistaan huolimatta antaneet automaattista mielikuvaa juuri mustista koskettimista.

Asteikkojuna näyttää suoraan mustat sekä valkoiset koskettimet sorminumeroineen. Junan katkaiseminen vaunuiksi helpotti myös tilannetta mikäli sormitukset menivät sekaisin soittaessa asteikkoa nopeammin: oli helpompaa aloittaa suoraan esimerkiksi toisesta tai kolmannelta vaunusta kuin etsiä viivaston nuottijonosta missä oli menossa.

Kuvio 7. asteikkojunaluonnos e-mollissa oikealle kädelle sorminumeroineen

7.2 Toinen testioppilas, ”Maija, 34, toimistotyöntekijä”

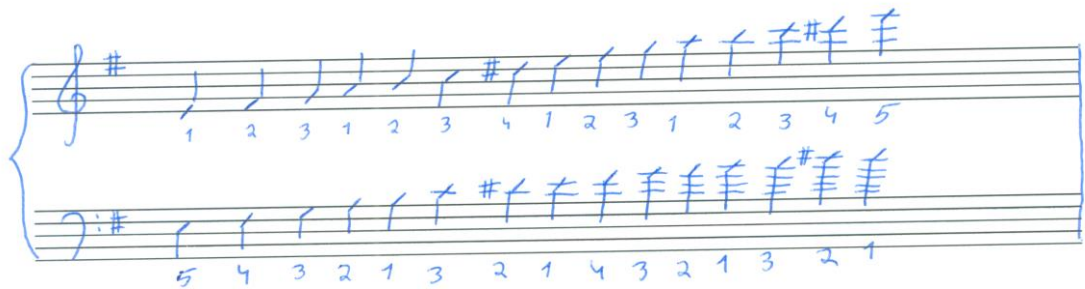
Maijalla on kaksi lasta, joista molemmat soittavat musiikkikoulussa. Maijalla on kotona piano, mutta hän ei ole sitä paljoa soittanut.

Lähdimme Maijan kanssa liikkeelle kahdelle kädelle aukikirjoitetusta harmonisesta e-molliasteikosta (kuvio 8). Maija soitti asteikon kädet erikseen enimmäkseen korvakuulon perusteella. Soitettuaan e-molliasteikon Maija sai tehtäväkseen lähteä soittamaan oikean käden jälkimmäisen oktaavin. Maijalla oli vaikeuksia löytää lähtösävel suoraan, vaan hän joutui laskemaan asteikon alusta alkaen kohtaan, jolloin e-sävel koitti uudestaan. Pyysin Maijaa myös soittamaan asteikon sävelet asemittain eli ”ryppäissä”

alhaalta ylös ja ylhäältä alas. Tämän jälkeen kiihdytimme asemasoiton tempoa. Maija koki tämän harjoituksen haastavaksi todeten: ”Tässä menee silmät solmuun.”

Toteutimme samanlaisen asteikkoläpikäynnin asteikkojunan avulla harmonisesta d-mollista. Pyysin Maijaa aloittamaan kolmannesta vaunusta ja aloituspaikka löytyikin heti. Maija soitti myös harmonisen d-molliasteikon asemanvaihdot vaunuittain ongelmitta ja Maija kiitteli asteikkojunan selkeyttä.

Lyhyen testisoittohetken jälkeen Maija antoi palautetta. Maija kertoi, että hän olisi itse toivonut ko. asteikko-opettelumenetelmää silloin, kun hän oli nuorena käynyt hetken pianotunneilla. Asteikot olivat olleet hänelle erittäin haasteellisia ja harjoittelu oli tyssännyt monesti juuri asteikkoharjoitteluun. Maija pyysi asteikkojunapohjia itselleen, jotta voisi kotona käydä niitä läpi itse sekä lapsiensa kanssa. Maija sai asteikkojunapohjat omakseen ja vielä ennen lähtöään kehui uutta asteikkoharjoittelumenetelmää.

8 Pianonsoiton alkutaival

Käytän esimerkkinä 9-vuotiasta toisella luokalla olevaa oppilastani, joka saapuu ensimmäiselle pianotunnilleen. Ennakkotietona oppilaastani olen saanut vain nimen, syntymäajan sekä vanhempien yhteystiedot.

8.1 Oppilas saapuu ensimmäiselle pianotunnille

Saadessani oppilaakseni vasta-alkajan olen lähtenyt ensin liikkeelle improvisaatiosta. Mielestäni on tärkeää saada oppilaalle heti käsitystä pianon äänestä ja sen erilaisista mahdollisuuksista kuten harmonioista ja kosketustavoista.

Ensimmäinen käytännön asia soittotunnilla on istuma-asento ja huolellisuus siitä, että oppilas osaa istuutua pianon koskettimistoon nähden keskelle. Tähän auttaa havainnollistaminen mm. molempien käsien levittämällä yhtäläisesti vaakasuoraan oikealle sekä vasemmalle.

Musiikillisten perusasioiden (onko oppilas soittanut ennen pianoa tai jotain muuta instrumenttia; mistä innostus soittamiseen lähti; miten oppilas päätyi juuri pianonsoiton pariin; lukeeko oppilas nuotteja; lempimusiikki jne.) tiedustelemisen jälkeen siirrymme mustien koskettimien eli pentatonisuuden maailmaan. Kerron oppilaalle, että mustilla koskettimilla ei ole lainkaan toisiinsa sopimattomia ääniä ja niitä saa lähteä yhdistelemään vapaasti. Monesti ohjeistan myös kaikupedaalinkäytön lyhyesti, jotta kuulokuva olisi yhtenäisempi. Pedaalia käytettäessä opettajan on muistettava korostaa kuitenkin jalan asentoa ja varmistettava, että pedaalijalan kantapää ei nouse ilmaan ja että pelkkä päkiä painaa pedaalia pohjaan.

Mustia koskettimia soittaessamme kiinnitän huomiota oppilaan käyttämään ambitukseen sekä käsien että sormien asentoihin. Pyrin pikkuhiljaa antamaan samalla soittaessamme erilaisia pieniä ohjeita, joihin lähdemme mukautumaan. Opettajan tehtävänä on pitää sykettä yllä ja saada oppilas mukaan samaan tempoon, jolloin on hyvä tarkkailla oppilaan rytmitajua. Kokeilemme eri tekniikoita kuten käden pudotusta ("vesipisara tippuu koskettimelle") yläoktaaveilla sekä eri sormien käyttöä.

Improvisaation jälkeen siirrymme pelkille valkoisille koskettimille. Pyrin ensin havainnollistamaan koko koskettimiston mustien koskettimien avulla: pianossa on 7 erinimistä valkoista kosketinta ja ne löytyvät juuri mustien koskettimien voimin. Kahden mustan vasemmalla puolella oleva valkoinen kosketin on aina C ja etsimme oppilaan kanssa kaikki koskettimiston C:t sekä soitamme ne erilaisin tekniikoin.

Kun C-sävelet ovat löytyneet, laitamme hetkeksi pianonkannen kiinni ja pyydän oppilasta asettamaan kätensä paperille, johon piirrämme oppilaan molemmat kädet sormet hieman harallaan. Kerron samalla piirtäessäni oppilaalle sorminumeroista ja miksi sellaisia käytämme. Yleisesti selitän sorminumeroiden käytön sormien nimien käytön sijaan numeroiden kielellisellä lyhytmuotoisuudella (on nopeampaa sanoa ”vitonen” kuin ”pikkurilli”) soiton yhteydessä sekä että sorminumerot ovat samat nuotinnoksen alkuperämaasta riippumatta, jolloin musiikin lukeminen on universaalia. Teemme erilaisia sormijumppia, joissa esimerkiksi nostamme molempien tai vain jommankumman käden sormia eri järjestyksessä. Oppilas saa myös päättää ja huudella mitä sormia nostamme ja laskemme takaisin alas.

8.2 Asteikkojunan käyttöönotto

”Sormijumpan” jälkeen palaamme taas pianon koskettimiston ääreen. Laitan oppilaan eteen ensimmäisen asteikkojunan, jonka esittelen seuraavasti:

Opettaja: ”Tässä on ensimmäinen monista asteikkojunista ja se on nimeltään C-duuri.”

Kirjoitan C-kirjaimet junan alkuun ja loppuun.

Opettaja: ”C-juna kuljettaa matkustajiaan pelkillä valkoisilla koskettimilla edestakaisin. Tämän junan lähtöasema on täällä ja pääteasema täällä. Tärkeää on saada kaikki matkustajat oikeissa vaunuissa perille ja takaisin.”

Olen lähtökohtaisesti kirjoittanut asteikkojunat kahden oktaavin ambitukselle, mutta myös lyhyempiä tai pidempiä malleja on mahdollista käyttää. Monesti näytän oppilaalle lähtö- ja päätössävelen. Mikäli käytössäni oppitunnilla on vain tekemäni luonnospohja ilman sorminumeroita, merkitsen ne oppilaalle itse tunnilla.

Oppilaani seurasi tarkasti ikkunoissa olevia sorminumeroita ja soitti jokaisen vaunun ”sormimatkustajat” oikein sekä keskittyneesti. Kiinnitin huomiota myös oppilaan automaattiseen kädensiirtoon vaunujen välillä: en havainnut yhtään yritystä mennä esimerkiksi kolmossormella nelossormen yli tai muita suhteellisen yleisiä havaitsemiani ”sormitushuijauksia”.

Opettaja: ”Nyt otetaan juna täyteen matkustajia, jotka ovat lähdössä lomamatkalle. Mihin he mahtavat matkata?”

Oppilas: ”Kuopioon.”

Opettaja: ”Millä tuulella matkustajat ovat kun pääsevät kauan odotetulle lomalle Kuopioon?”

Oppilas: ”Iloisia.”

Näytän ensin mallia staccato-soitosta ja oppilas tekee matkii perässä. Varmistamme hyvät staccatot jokaisessa vaunussa ja soitamme ensimmäisen vaunun matkustajat kolmeen kertaan ”varmistaaksemme iloisuuden” eli tekniikan hiomiseksi. Oppilas muistaa nopeasti, että ensimmäisessä sekä kolmannessa vaunussa on samat matkustajat.

Opettaja: ”Nyt olemme päässeet perille ja juna lähtee takaisinpäin. Samat matkustajat matkaavat junassa, mutta toiseen suuntaan. Millaisia matkustajat ovat paluumatkalla?”

Oppilas: ”Vihaisia!”

Soitamme oppilaan kanssa fortessa ja raskaalla non legatolla laskevan C-duuriasteikon. Toistamme joitain vaunuja, jotta soittotapa pysyy mahdollisimman tasaisena.

Lopuksi oppilas saa värittää soittamansa asteikkojunan samalla kun itse kirjoitan ensimmäisen tunnin kotiläksyjä hänen vihkoonsa.

8.3 Onni - ”erityinen esimerkkioppilas”

Opetuslukukausi oli taas alkanut ja minulla oli aloittamassa uusi piano-oppilas. Pianosaliiin saapui pienikokoinen 4-vuotias Onni, joka tuijotti enimmäkseen lattiaan astuessaan sisään suureen saliin. Olin tavannut Onnin jo aiemmin hänen kokeillessaan silloin pitämiäni musiikkileikkikoulutunteja, mutta suuressa lapsiryhmässä oleminen ja tekeminen eivät olleet Onnille kovinkaan mieluisia tilanteita, vaan monesti Onni olisi tahtonut tehdä asioita omalla tavallaan. Musiikkileikkitunneillakaan Onni ei puhunut sanaakaan.

Onni seisoj pianosalin ovensuussa puristaen pientä lelua oikeassa kädessään. Tämä käsien puristusote tulisi toistumaan vielä tulevillakin tunneilla, joten ensimmäinen tehtävämme pianonsoitossa oli saada Onnin sormet auki. Nyrkkiote ei johtunut mistään fyysisestä ongelmasta, vaan vanhempien mukaan Onni saattoi ilmaista stressiä puristamalla käsiään nyrkkiin.

Kutsuin Onnin peremmälle pianosaliiin ja johdatin hänet istumaan flyygelin ääreen. Samalla asetellessani poikaa istumaan pianotuolille selitin, kuinka soittamme flyygelillä, jossa on samanlaiset koskettimet kuin pianossa, mutta se on paljon suurempi soitin. Asettelin paksuja nuottikirjoja Onnin jalkojen alle, jotta Onni saisi tukevan ja hyvän istuma-asennon. Ohjatessani Onnin heiluvia jalkoja ottamaan tukea kirjakasasta kerroin laittavani nyt ”liimapinnat” Onnin jalkapohjiin, jotta ne pysyvät tukevasti paikallaan koko soiton ajan. Onni ei sanonut mitään, mutta olin havaitsevinani pienen hymynkareen.

Ensimmäisellä pianotunnilla pidin erittäin tärkeänä sitä, että Onni pääsisi heti soittamaan. Käsien nyrkissäpito toi soitolle hieman odottamattomia haasteita, muttei mitenkään mahdottomia. Otin esiin erään kuvan, jossa näkyi vesiputous. Lähdimme soittamaan veden ääniä mustilla koskettimilla kääntämällä kättä hellästi nyrkissä fis-sävelestä b-säveleen. Soitimme myös pieniä pisaroita kääntämällä nyrkin pystysuoraan pikkurilli alaspäin. Teimme myös kaikurytmejä flyygelin koppaa koputellen sekä koskettimistolla eri korkeuksilta kaiku-vastaus -rooleja vaihdellen.

Käden avaaminen nyrkistä alkoi, kun otin käyttöni musiikkileikkikoulussa käyttämäni ”kylpyhanskasormikasta”, jossa joka sormenpäässä oli pieni ankanpää. Lähdimme laulamaan laululeikkiä ”Viisi pientä ankaa”, jolloin esitin jokaisen ankan tulevan erillään ”pesästä” tutkimaan koskettimistoa. Olin myös merkinnyt koskettimistolle c1-sävelestä alkaen pienin paperilapuvin ”C, D, E, F, G” ja kerroin, että jokaisella ankalla on oma sävel.

Näin Onni lähti hiljalleen liikuttamaan sormiaan erikseen koskettimistolla ja viimein saimme soitettua ”Viisi pientä ankkaa” niin, että jokainen ”ankka” pääsi soittamaan.

Teimme Onnin kanssa joka pianotunti samat rutiinit: asettelimme sävelten nimet oikeille paikoille koskettimistolla ja lähdimme soittamaan tuttuja lauluja. Improvisoimme, teimme kaikuja sekä kokosimme ”palapeliä” C-duuriasteikon sävelistä. Onni oppi nopeasti laittamaan sävelten nimet oikeaan järjestykseen, vaikka ”valkoisten koskettimien” kirjaimet (C, D, E, F, G, A, H) eivät ole mitenkään helpoimmasta päästä hahmottaa suomenkielisiä sanoja ajatellen.

Onni oli tunneilla aina reipas ja innostunut. Onnilla diagnosoitu selektiivinen mutismi eli valikoiva puhumattomuus ei haitannut pianotuntien kulkua, vaikkakin se loi hieman haasteita itselleni tehdä tunnin sisällöstä sellainen, että Onni pystyisi vastaamaan kysymyksiini myöntävästi tai kieltävästi (pään nyökkäys / pudistus) tai kertomaan mielipiteensä muilla keinoilla.

Pidempään pianotunneilla käytyään, nyt 6-vuotiaana, Onnilla olivat sävelnimet sekä nuottikirjoituksen alkeet hallussa, mutta keskittymiskyky ei riittänyt kovin pitkälle pianon ääressä. Onni saattoi turhautua hyvinkin nopeasti, mikäli soittamamme melodialtaan tuttu kappale ei heti mennyt oikein. Tämä turhautuminen näkyi mm. koskettimistolle ”rojahtamisella” tai pianotuolin korkeudensäätimen näpräämisellä. Välillä Onni saattoi kesken soiton käydä lattialle makaamaan ja jäädä siihen. Olin jo todennut, että tällaisissa tilanteissa väittely tai maanittelu ei auttaisi mitään, joten Onnin mennessä lattialle makaamaan soitin muutamia uusia, lyhyitä kappaleita itse pianolla. Soitettuani kaksi kappaletta kysyin Onnilta, että halusiko hän kuulla jommankumman kappaleen uudestaan samalla näyttäessäni kappaleiden nuotteja. Näissä tilanteissa Onni on valinnut joka kerta toisen kappaleista, jolloin olen soittanut hänen toivomansa sävelmän. Tämän jälkeen olen alkanut kertoa paikaltani liikahtamatta mistä sävelestä kappale lähtee ja osoittanut sen koskettimistolta. Vääjäämättä Onni on siinä vaiheessa kivunnut takaisin pianotuolille ja olemme lähteneet tapailemaan uutta kappaletta.

Onnia opettaessani olen todennut, että hänellä toimivat kaikkein parhaiten mielikuvien käyttö opetustunneilla. Onnin äiti kertoi minulle, että Onni ei niinkään ahkerasti istu kotona pianon ääressä soittamassa tunneilla soitettuja kappaleita, mutta hyräilee ja laulaa niitä useasti.

Olemme Onnin kanssa onnistuneet soittamaan kappaleiden alkuja oikeilla sorminumeroilla, mutta sormen lipsahtaessa väärälle sävelelle on Onni siirtynyt taas pelkällä etusormella (tai peukalolla) soittoon. Olen kuitenkin lähtökohtaisesti sitä mieltä, että soittamissamme kappaleissa (esimerkiksi ”Pienen pieni veturi”) eivät tällä hetkellä sorminumerot ole niin olennaisia kuin itse kappaleen melodian tuottaminen pianolla. Kappaleet ovat siis puhtaasti ns. tutun kappaleen sävelten löytämistä.

Onnin tunneilla keskitymme tekniikkaan ja sorminumeroihin asteikkojunien avulla. Ensimmäisellä kerralla asteikkojunia käyttäessäni kerroin Onnille ”sormimatkestajista” sekä matkestajien tunnelmista junavaunuissa. Kirjoitin oikean käden asteikkojunan alle eri adjektiivieja: ”ILOINEN” ”SURULLINEN” ”NOPEA” ”HIDAS” ja annoin niille värit. Tämän jälkeen Onni sai värittää vaunut haluamallaan ”adjektiivilla” ja soitimme eri vaunut eri tekniikoin.

Onni on aina pitänyt erittäin hyvää huolta siitä, että asteikkojunissa kaikki matkestajat ovat oikeilla paikoillaan. Onni ei myöskään turhaudu, mikäli jokin sormimatkestajista osuu väärälle koskettimelle vaan korjaa sorminumeron itse rauhallisesti. Onni jaksaa keskittyä nimenomaan asteikkoihin ja seuraa junavaunuja tarkkaavaisesti ja huolellisesti. Onni jaksaa myös seurata valitsemiaan ”vaunujen adjektiivieja” eli erilaisia tekniikoita eri vaunuille, joita soitamme.

Olemme käyttäneet asteikkojunia myös ilman pianoa, jolloin Onni on itse saanut kirjoittaa asteikkojunan ikkunoihin ko. asteikon sävelnimet. Onni on edistynyt soitossaan jo pitkän matkan siitä, jolloin hän saapui ensimmäiselle pianotunnille kädet nyrkissä pientä lelua puristaen.

9 Pohdinta

Kaiken kaikkiaan olen kokenut asteikkojunien käytön asteikkoharjoittelussa hyödylliseksi sekä tehokkaaksi. Etenkin pienten piano-oppilaiden keskittymiskyky on rajallinen ja puoli tuntia pianotunnilla on lapselle pitkä aika.

Olen esitellyt ideaani kollegoilleni ja saanut heiltä hyvää palautetta. Monet alkeissoittajien opettajat ovat valitelleet, etteivät asteikot tahdo millään iskostua lasten päähän ja ennen tutkintoa (PT1) oppilaat ovat kysyneet opettajalta, että kuinka huonosti asteikot saa soittaa, jotta silti pääsee tutkinnosta läpi.

Jotkut oppivat asteikot perinteisillä metodeilla kuten nuoteista tai korvakuulolta, jotkut tarvitsevat sujuvaan soittoon muita keinoja. Oppilaat elävät enimmäkseen omien intressiensä mukaan ja tämä näkyy myös soitannallisesti: jotkut oppilaista lähestyvät soittamista teoreettisesti (laskevat esimerkiksi sointuasteita), toiset tunnepohjalta ("Haluan soittaa, jotta voin ilmaista itseäni!") ja joidenkin oppilaiden vanhemmat laittavat lapsen pianotunneille, vaikkei oppilaalla itsellään ole soittoon suurta innostusta ("No kuule meidän 8-vuotias Juhamme käy pianotunneilla ihan konservatoriossa!").

Mielestäni opettajat tarvitsevat opetustilanteisiin mukaan sopeutuvaisuutta, ymmärtäväisyyttä ja taitoa soveltaa omaa jo olemassa olevaa musiikillista tietoaan. Joka oppitunti opettaja pyrkii antamaan oppilaalle neuvoja auttaakseen oppilasta senhetkisissä musiikillisissa ongelmatilanteissa ja innostaakseen oppilasta itse tiedostamaan mahdollisimman paljon musiikista.

Lähteet

Angervo, R.. Pianopolku <http://pianopolku.net/asteikkopaja.html> (15.2.2015)

Jääskeläinen, K., Kantala, J., Rikandi, I. 2004. Vivo piano, Keuruu: Otava

Jääskeläinen, K., Kantala, J., Rikandi, I. 2007. Vivo piano 1, Keuruu: Otava

Jääskeläinen, K., Kantala, J., Rikandi, I. 2009. Vivo piano 2, Keuruu: Otava

Korhonen, K.: Andante - Klassisen musiikin tietosanakirja, WSOY, 2002

Lehtelä, R., Saari, A., Sarmanto-Neuvonen, E.: Suomalainen pianokoulu - Alkusoitto, WSOY 1991

Lehtelä, R., Saari, A., Sarmanto-Neuvonen, E.: Suomalainen pianokoulu 1, WSOY 1994

Louhos, M., Juris, C., Liu-Tawastjerna H.: Pianon avain 1, Tampere: Warner/Chappell Music Finland Oy, 1995

Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry, 2005

Wikipedia, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Sävellaji> (15.5.2015)

1 (1)

